

CONSCIÈNCIA D'ARA
No us perdeu la setmana que ve:
El cos, entre la persona i la cosa

Estils

EL MONESTIR INTERIOR

El llibre editat per Victoria Cirlet i Blanca Garí recull textos que parlen de la relació entre lloc i persona: on van els que es busquen a ells mateixos?

Les biblioteques del desert

DÍDAC P. LAGARRIGA
BARCELONA

Dues exposicions ens parlen de les nombroses biblioteques de manuscrits que encara ara podem trobar al Sàhara

Un tòpic ens diu que el desert és sinònim de buidor, territori inert. Si prenem l'Àfrica com a exemple, el mateix concepte de *subsaarià* ens parteix el continent en dos, on la franja del Sàhara es veu com el mur mancat de vida que separa l'activitat dels pobles del nord de la resta. És una noció, però, allunyada de la realitat, i només quan veiem el desert com a espai actiu podem entendre la futilitat del desert com a barrera. Al llarg dels segles aquest immens mar de sorra ha servit de pont per on han transcorregut fluxos importantíssims. Religió, cultura i comerç, a través de les rutes saharianes, han nodrit els pobles africans.

Tenim un altre tòpic, construït també per aquesta mirada eurocèntrica, que va agafar una cita del gran intel·lectual malià Ahmadou Hampaté Bâ ("Al·l'Àfrica, quan es mor un vell, desapareix una biblioteca") per donar a entendre que el llegat cultural era únicament oral. Amb la idea que les biblioteques africanes estan fetes de carn i ossos es donava per fet que les biblioteques com a tals no existien. El mateix Ahmadou Hampaté Bâ coneixia molt bé la proliferació de biblioteques ben a prop de casa seva, que, des de feia segles, les famílies conservaven com a tresors. Per això quan va pronunciar la seva famosa frase no pretenia ocultar aquest llegat escrit, sinó assenyalar la gran importància de la memòria i de la transmissió de coneixements de generació en generació, que, amb la modernitat, s'anava perdent.

Resistir, malgrat tot

Ciutats com Tombouctou (a l'actual Mali), Chinguetti i Oualata (a la veïna Mauritània) van ser a l'Edat Mitjana centres universitaris i de coneixement molt importants per al continent africà i per al conjunt del món islàmic. Malgrat que aquesta esplendor fa segles que va desaparèixer, moltes famílies van conservar milers i milers de manuscrits i es van anar establint petites biblioteques que contenien obres que incloïen des de poesia fins a cròniques, des de filosofia fins a comentaris alcorànics, des d'història regional fins a agricultura. Manuscrits, molts d'ells, castigats pel temps, assetjats pels insectes o per les condicions climatològiques, i que actualment prenen una rellevància molt important pel seu valor històric. Què tenen aquests llibres que moltes famílies arrisquen les seves vides per conservar-los? No és una qüestió monetària, sinó de memòria familiar, de comunitat, d'orgull per un passat que no s'oblida. Aquestes pàgines mig

Una aquarel·la d'una de les biblioteques del Sàhara.

PERE PICH

trencades, amb cobertes de pell gastada, són membres de ple dret de la família: se'ls dona un lloc i se'ls protegeix. Van sobreviure a les ansies usurpadores dels colons gràcies a la dispersió dels manuscrits entre les famílies i amb l'arribada dels nous estats van començar a agrupar-les, a organitzar-les i a tornar-les a visibilitzar. És el cas de la biblioteca Fondo Kati, que dirigeix l'historiador de Tombouctou Ismael Diadié Haidara. La seva biblioteca es va iniciar al segle XV, quan un avantpassat seu, un metge musulmà de Toledo, va ser ex-

pulsat de la Península amb tot el que tenia, inclosa una bona col·lecció de llibres. Va arribar fins a la zona de la corba del Níger, on amb el seu fill va continuar comprant llibres i, a poc a poc, van anar formant aquesta biblioteca que encara ara existeix. La seva particularitat és que, a diferència de les moltes que existeixen en aquella zona, la seva conté molts documents de l'època andalusí, fet que va portar la Junta d'Andalusia a interessar-se per aquest fons. La guerra que ha conegut aquella regió des del 2012, fidelment retratada pel direc-

tor Abderrahmane Sissako a *Timbuktu*, nominada al l'Oscar, va obligar tots els bibliotecaris i les seves famílies a fugir amb els llibres. Malgrat el que va semblar en un principi, quan la premsa difonia les imatges dels saquejos a les biblioteques de Tombouctou de les milícies afins a Al-Qaida, la gran majoria de llibres - milers de volums - van ser salvats i transportats a Bamako: amb piragües, al llom d'ases, en camions... Qualsevol cosa servia per allunyar els manuscrits de la barbàrie (Lutz Gregor ho ha documentat a *Tombouctou, les manuscrits sauvés des sables*, disponible a internet).

Com explica el mateix Ismael Diadié: "La biblioteca torna a dispersar-se amb l'ocupació de Tombouctou pels islamistes i el meu exili a Espanya, des d'on va sortir el meu avantpassat Alib. Ziyad. Un cercle es tanca entre un exili i un altre, causats per la mateixa ceguesa dels que diuen que tenen la veritat i el poder del seu costat". Toledo acull ara aquest historiador i poeta que s'esforça tant com pot perquè els manuscrits es digitalitzin i així no es perdin per sempre. Altres bibliotecaris han tornat a Tombouctou, malgrat que la zona encara pateix les incursions militars, amb forta presència de l'exèrcit francès i unes milícies que continuen captant joves desesperats per la falta de feina i de futur.

Dues exposicions

Una sort diferent és la que viuen les biblioteques de Mauritània, no gaire lluny d'allà. "Obrir els manuscrits mil·lenaris de les biblioteques privades de Chinguetti és obrir la història del Sàhara en canal. Les olors, els colors i els grafismes de la cal·ligrafia àrab broten de les carns assonades en forma de pergami i dels papers amb textures de fustes nobles", escriu el pintor i escultor Pere Pich, que afegeix: "Les dues biblioteques que vaig visitar són dos ecosistemes tancats on es mostra, com en una obra de teatre on els actors et narren a cau d'orella, l'esplendor que va viure la ciutat de Chinguetti". Fruit d'aquest viatge, Pich va elaborar una sèrie d'aquarel·les i escultures que fins al 14 de juliol es poden visitar a la Biblioteca Jaume Fuster de Barcelona, on s'ha aprofitat l'exposició per parlar d'aquestes biblioteques i del seu llegat. I si voleu viatjar una mica més lluny, l'Institut del Món Àrab de París acull fins a finals de juliol una mostra dels manuscrits de Tombouctou dins de la gran exposició *Tresors de l'Islam en Àfrica*. O, perquè no, podem endinsar-nos cap a Mauritània per experimentar l'experiència inoblidable del desert mentre esperem que Tombouctou recuperi la pau, anhelada, i torni a ser l'Univers. —